

#06

Het leren van klassenmanagement is complex én vraagt tijd: Waarom een integratief perspectief onmisbaar is voor het welzijn van leraren in opleiding

Auteurs: Tom Adams
Bruno Oldeboom
Bob Koster

Kernwoorden: klassenmanagement
lerarenopleiding
integratieve benadering
werkplekleren
zelfvertrouwen

Samenvatting

Het leren van klassenmanagement vormt voor leraren in opleiding een complex en langdurig ontwikkelproces dat nauw samenhangt met hun professioneel welbevinden. In dit opiniestuk betogen wij dat deze complexiteit in lerarenopleidingen vaak wordt onderschat en dat klassenmanagement te veel wordt benaderd als een verzameling afzonderlijke technieken. Wij beschrijven de klas als een dynamisch en onvoorspelbaar systeem dat vraagt om adaptief en situationeel handelen van leraren. Vanuit dit perspectief pleiten wij voor een meer integratieve benadering van klassenmanagement, waarin verschillende aspecten van de les in samenhang worden beschouwd. Daarnaast onderstrepen wij het belang van werkplekleren voor het ontwikkelen van klassenmanagementbekwaamheid, waarbij formele en informele leerervaringen in de praktijk essentieel zijn om theorie en praktijk te verbinden. Tegelijk signaleren wij dat tijdsdruk en de roep om meer efficiëntie deze leerprocessen onder druk zetten, met negatieve gevolgen voor het welbevinden van leraren in opleiding. Voor de lerarenopleiding betekent dit dat klassenmanagement een structurele en doorlopende plaats moet krijgen binnen het curriculum, in nauwe samenhang tussen instituut en werkplek. Door studenten tijd, ruimte en samenhangende ondersteuning te bieden, kunnen lerarenopleidingen bijdragen aan duurzaam professioneel handelen en het versterken van het zelfvertrouwen van aanstaande leraren.

Inleiding

In de afgelopen jaren is er binnen het onderwijsveld een groeiende aandacht ontstaan voor het welzijn van (aanstaande) leraren (zie o.a. Reinders & Masman, 2025). Deze ontwikkeling sluit aan bij bredere zorgen over werkdruk, professionele uitval en emotionele belasting binnen het onderwijs (Harmsen et al., 2018). Het welzijn van aanstaande leraren verdient hierin specifieke aandacht: zij bevinden zich in een kwetsbare fase van hun professionele ontwikkeling, waarin idealen en praktijk nog niet altijd samenkomen (Pillen et al., 2013). Die kwetsbaarheid zit met name in de worsteling met het op orde krijgen van het klassenmanagement, waarin een veilige, gestructureerde én uitdagende leer- en leefomgeving moet worden gecreëerd. Juist deze worsteling raakt direct aan het welbevinden van aanstaande leraren. Wij hebben als auteurs recent onderzoek gedaan naar de aandacht voor klassenmanagement in het curriculum van de lerarenopleiding en naar het bekwamen in klassenmanagement op de werkplek. Hoewel dit twee verschillende promotieonderzoeken betrof, concludeerden we beide dat op de lerarenopleiding de complexiteit van het realiseren van een veilig en uitdagend leerklimaat onderschat wordt. Hoewel klassenmanagement door veel opleiders wordt gezien als een van de belangrijkste en meest uitdagende competenties die (aanstaande) leraren moeten ontwikkelen, blijkt dat de complexiteit van dit leerproces onvoldoende aandacht krijgt. Het is een leerproces om klassenmanagement onder de knie te krijgen, te begrijpen hoe processen lopen, welke strategieën werken (en welke niet) en rust te vinden. Veel tegelijk moeten doen in de dynamiek van de klas is geen sinecure en legt een flinke druk op vaak nog onervaren aanstaande leraren.

De dynamiek van de klas als voortdurende uitdaging

In de dynamiek van de les, waarin veel tegelijkertijd gebeurt, moeten leraren in opleiding oog hebben voor wat er gebeurt en daarop anticiperen (Doyle, 2006). In een klas werken talloze factoren tegelijk op elkaar in; kleine oorzaken kunnen grote gevolgen hebben en omgekeerd. Het geheel is bovendien emergent. Emergent betekent dat gedragingen en daaruit opkomende patronen, niet direct te voorspellen zijn. Een klas is een sociaal netwerk van onderling verbonden relaties. Leraren moeten daarom voortdurend adaptief handelen: reageren op het onverwachte, afstemmen op wisselende signalen en flexibel koers houden in een dynamisch systeem (Sato, 2025). Aanstaande leraren analyseren een les doorgaans grofmazig. Zij blijven vaker steken in algemene indrukken ('wat een drukke klas') of losse incidenten, waardoor het lastiger wordt om het kritische moment scherp in beeld te krijgen (Wolff et al., 2017).

Pleidooi voor een integratief concept van klassenmanagement

Tegen deze achtergrond pleiten wij voor meer geïntegreerde aandacht voor klassenmanagement in de lerarenopleiding. Een succesvolle voorbereiding op het beroep van leraar betekent dat aanstaande leraren leren om zowel preventief als curatief te handelen bij verstoringen van de les. Het doel van klassenmanagement is het creëren van een veilige, gestructureerde en uitdagende leer- en leefomgeving waarin inhoudelijk leren, zelfregulatie, en sociaal-emotionele en morele ontwikkeling mogelijk zijn. Integratief handelen met betrekking tot klassenmanagement kan worden begrepen als het doelgericht handelen ten opzichte van vier onderling samenhangende basiskennmerken van de les: Fysieke factoren, Relaties, Inhoud en Structuur (Oldeboom, 2024). Dit FRIS-model werkt als een geïntegreerd en samenhangend kader. Regels, routines en lesopbouw vallen onder 'Structuur'; de communicatie tussen leerlingen en leraar en leerlingen onderling vallen onder 'Relatie'; lesdoelen, opdrachten en instructie onder 'Inhoud'; en opstelling, ruimte, tijd en andere fysieke elementen vallen onder 'Fysieke factoren'. Hoewel in curricula van lerarenopleidingen regelmatig wordt gesproken over een integrale benadering van klassenmanagement, blijkt de feitelijke uitwerking dikwijls selectief. Zo is bijvoorbeeld in Nederland het interpersoonlijke perspectief op klassenmanagement bekend geworden (Wubbels et al., 2013). De meeste lerarenopleidingen adresseren vaak niet meer dan twee klaverbladen,

met name 'Structuur' en 'Relatie' (Oldeboom, 2024). Het is daarmee de vraag of aanstaande leraren voldoende adequaat worden opgeleid voor die complexe praktijk. Het integratieve perspectief nodigt uit om het beladen begrip 'klassenmanagement' te heroverwegen. In plaats van te spreken over het 'managen' van een groep, is het productiever om te denken in drie samenhangende professionele opgaven: (1) het zorgvuldig waarnemen van lesverstoringen, (2) het onderzoeken van hun oorzaken vanuit alle vier samenhangende kenmerken van een les, en (3) het kiezen van de meest passende interventie voor die specifieke situatie. Daarmee kan de focus van een smalle blik op controle en orde verschuiven naar een brede blik op diagnostiek en leren. Integrale aandacht voor klassenmanagement in de lerarenopleiding kan leiden tot situationeel vakmanschap, precies de beweging die nodig is om complexe lessituaties duurzaam hanteerbaar te maken. De lespraktijk vraagt om leraren die gelijktijdig sturen op fysieke factoren, relaties, inhoud en structuur; een FRISse les.

Werkplekieren als sleutel tot bekwaamheid

Het leren op de werkplek speelt in dit proces een belangrijke rol. Op de werkplek worden praktijkervaringen verbonden met theoretische kennis, is gerichte feedback beschikbaar van medestudenten en werkplekbegeleiders, en kan gebruik worden gemaakt van de praktijkkennis van ervaren leraren (Adams et al., 2024). Daarnaast zijn ongeplande, informele leermomenten van groot belang. Gesprekken met collega's, bijvoorbeeld bij de koffieautomaat, blijken cruciaal voor het klassenmanagement leerproces van aanstaande leraren. Deze momenten bieden praktische inzichten en ondersteuning die niet altijd in formele opleidingssettings aan bod komen (Adams et al., 2024). Kortom, de werkplek biedt leraren ervaringen die een instituut niet kunnen bieden. Er liggen in de praktijk 'diamanten en parels' verstopt en die vind je uitsluitend als je in de praktijk zoekt.

Waar het wringt: tijdsdruk en het welbevinden van de leraar in opleiding

Door het lerarentekort, de zorg om het welbevinden van de aanstaande leraar en de roep om efficiënter op te leiden staat het tijd nemen voor een leer- en ontwikkelingsproces onder flinke druk. Ook daar wringt de schoen. De kern van leren op de werkplek, fouten mogen maken, ontdekken, experimenteren, komt steeds meer in het gedrang. Daarmee komt ook het welbevinden van leraren in opleiding onder druk te staan, juist in relatie tot het bekwamen in klassenmanagement. Klassenmanagement betekent reflectie, *trial-and-error* en een interactief proces met begeleiders en collega's. Wie daar te weinig tijd en ruimte voor krijgt, betaalt daarvoor een prijs.

Een warm pleidooi

Het professioneel functioneren van (aanstaande) leraren staat onder druk. Waar ze onder andere mee worstelen zijn vraagstukken ten aanzien van het creëren van een veilige, gestructureerde én uitdagende leer- en leefomgeving. Op grond van het voorgaande zien we twee problemen. Ten eerste helpen we studenten niet door hen een beperkt concept van klassenmanagement voor te spiegelen. Ten tweede worden studenten in de steek gelaten door ze niet de tijd en ruimte te geven om zowel op de werkplek als het instituut de verschillende kenmerken te verkennen die te maken hebben met de vragen waar ze bij klassenmanagement tegen aan lopen. We pleiten ervoor om aanstaande leraren binnen de lerarenopleiding vertrouwd te maken met een integratieve benadering van klassenmanagement, zowel op het instituut als op de werkplek. Een integratief concept van klassenmanagement helpt studenten om op de werkplek lessen meer doordacht vorm te geven. Doordenking vergroot de kans op succeservaringen en dat bevordert hun professionele zelfvertrouwen. Voor lerarenopleiders betekent dit dat klassenmanagement niet als los thema kan worden aangeboden, maar een structurele en doorlopende plek moet krijgen in het curriculum. Dat kan bijvoorbeeld door

praktijkfragmenten, observatieopdrachten, reflecties en simulaties systematisch te koppelen aan lessen over pedagogiek en didactiek, zodat studenten leren verschillende aspecten van de klas steeds in samenhang te bekijken. Daarnaast biedt een intensieve samenwerking tussen instituutopleiders en werkplekbegeleiders kansen om een doorlopende leerlijn te realiseren en bij te dragen aan gedeelde taal, gezamenlijke pedagogische en didactische oriëntatie wat kan leiden tot adequaat handelen in de praktijk. Gezamenlijk ontwikkelde opdrachten, afgestemde feedbackmomenten en het delen van casussen kunnen daarbij helpen. Zo creëren lerarenopleiders de tijd, ruimte en ondersteuning die nodig is om aanstaande leraren echt te laten groeien in het complexe domein van klassenmanagement.

Auteurs

Tom Adams is als practor verbonden aan het practoraat Verbindend Leren en Werken van het Koning Willem I College. Daarvoor was hij als lerarenopleider en onderzoeker verbonden aan de Fontys Lerarenopleiding. In 2023 promoveerde hij aan Wageningen University & Research op onderzoek naar de ontwikkeling van klassenmanagementvaardigheden van aanstaande leraren tijdens hun leren op de werkplek.
t.adams@kw1c.nl

Bruno Oldeboom werkt als lerarenopleider en onderzoeker op hogeschool Windesheim, Zwolle. Hij verzorgt onderwijs over didactiek, groepsdynamiek, professionele identiteit en de onderzoekende docent. Hij verricht binnen het lectoraat '*Onderwijsinnovatie en ICT*' onderzoek naar duurzaam leren en didactisch redeneren. Hij deed promotieonderzoek naar het concept van klassenmanagement op lerarenopleidingen.

Bob Koster was verbonden als lerarenopleider aan de Universiteit Utrecht en als lector Werkpleklernen aan de Fontys Lerarenopleiding in Tilburg. Hij verzorgt opleidingsdidactische trajecten voor school- en instituutopleiders en is als expert verbonden aan het Platform Samen Opleiden & Professionaliseren. Hij was co-promotor bij de promotie onderzoeken van Tom Adams en Bruno Oldeboom.

Referenties

- Adams, T., Koster, B., & den Brok, P. (2024). The effects of an intervention in student teachers' classroom management learning processes. *Pedagogische Studiën*, 101(1), 60–84. <https://doi.org/10.59302/ps.v101i1.18784>
- Doyle, W. (2006). Ecological approaches to classroom management. In C. M. Evertson & C. S. Weinstein (Eds.), *Handbook of classroom management: Research, practice, and contemporary issues* (pp. 97–126). Lawrence Erlbaum Associates.
- Harmsen, R., Helms-Lorenz, M., Maulana, R., & van Veen, K. (2018). The relationship between beginning teachers' stress causes, stress responses, teaching behaviour and attrition. *Teachers and Teaching*, 24(6), 626–643. <https://doi.org/10.1080/13540602.2018.1465404>.
- Oldeboom, B. (2024). Het concept van klassenmanagement in Nederlandse lerarenopleidingen: Meer samenhang en concreetheid nodig. Dissertatie. Open Universiteit.
- Pillen, M., Beijaard, D., & den Brok, P. (2013). Tensions in beginning teachers' professional identity development, accompanying feelings and coping strategies. *European Journal of Teacher Education*, 36(3), 240–260. <https://doi.org/10.1080/02619768.2012.696192>.
- Reinders, L. & Masman, P. (2025). Differentiëren in het onderwijs: een pleidooi voor aandacht voor de ongelijkheid van leerkrachten. *Tijdschrift voor Lerarenopleiders* 46(4), 249-254. www.velon.nl.
- Sato, M., Ma, T., & Abbiss, J. (2025). Using complexity theory to understand teaching: Re-framing perspectives from preservice teachers. *Teaching and Teacher Education*, 156, 104905. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2024.104905>.
- Wolff, C. E., Jarodzka, H., & Boshuizen, H. P. A. (2017). See and tell: Differences between expert and novice teachers' interpretations of problematic classroom management events. *Teaching and Teacher Education*, 66, 295e308. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2017.04.015>.
- Wubbels, T., Brekelmans, M., den Brok, P., & van Tartwijk, J. (2013). An interpersonal perspective on classroom management in secondary classrooms in the Netherlands. In *Handbook of classroom management* (pp. 1171-1202). Routledge.